

d'entitats de
persones usuàries
de l'audiovisual

Les formes de discriminació per motius d'orientació sexual i d'identitat de gènere en els mitjans de comunicació audiovisual

Recomanacions

Desembre 2010

LES FORMES DE DISCRIMINACIÓ
PER MOTIUS D'ORIENTACIÓ SEXUAL
I D'IDENTITAT DE GÈNERE EN ELS
MITJANS DE COMUNICACIÓ AUDIOVISUAL

RECOMANACIONS

El dia 4 de desembre de 2001, a iniciativa del Consell de l'Audiovisual de Catalunya, es va constituir el Fòrum d'entitats de les persones usuàries de l'audiovisual, amb l'objectiu de ser un marc de referència per intercanviar coneixements i idees, i donar resposta a les demandes de la societat civil en aquest sector.

Integrem el Fòrum d'entitats, associacions, organismes, universitats, sindicats i col·legis professionals, interessats en el món dels usuaris dels mitjans audiovisuals. El Fòrum s'organitza en grups de treball per aprofundir en temes específics i elaborar documents que promoguin la qualitat dels continguts i el bon ús dels mitjans. Les seves recomanacions no tenen caràcter vinculant per al CAC.

Aquest document va ser aprovat en la sessió plenària del Fòrum el 6 de juliol de 2010.

Primera edició: desembre de 2010

Impressió: Valant 2003, S.L.

Dipòsit legal: B-39407-2010

Les formes de discriminació per motius d'orientació sexual i d'identitat de gènere en els mitjans de comunicació audiovisual.

Recomanacions

Diversos estudis ens permeten afirmar que un 10% dels homes i un 6% de les dones, aproximadament, tenen orientació preferentment o exclusivament homosexual (Alfred Kinsey, 1948, i ratificat posteriorment el 1979 i el 2000), i que l'1,7% de la població mundial neix amb algun tipus d'intersexualitat¹ (Anne Fausto-Sterling, 2006). Una comparació que pot donar llum a aquesta dada és el fet que la realitat albina és molt més coneguda que la intersexualitat, malgrat que s'estima que la població mundial albina és del 0,005% (Anne Fausto-Sterling, 2006).

Tot i que en els darrers anys s'ha avançat significativament pel que fa a la presència de gais, lesbianes, i homes i dones bisexuals i transsexuals (LGBT, a partir d'ara) en els mitjans de comunicació, encara avui aquestes representacions estan fetes, majoritàriament, des d'un punt de vista heterosexista i molt lligat a estereotips, estigmatitzacions, exclusions i invisibilitats. Aquests estereotips impedeixen retre compte de la immensa diversitat de formes de viure i de ser que existeixen a la societat, i aquests mateixos estereotips han fet que es promogui una imatge de les persones gais, lesbianes i transsexuals molt esbiaixada respecte a la realitat, que és molt més rica i diversa.

1 Presència en un individu de característiques morfològiques masculines i femenines.

Des d'un punt de vista antropològic i social, són la cultura i la socialització les que expliquen la sexualitat i l'afectivitat dels éssers humans (de fet, la concepció cultural de l'afectivitat i de la sexualitat en les cultures antigues —Egipte, Grècia, Roma, Mesopotàmia, etc.— era molt més tolerant i diversa que actualment). Des del punt de vista antropològic, el desig sexual no és fix, sinó que hi ha diversos tipus de desitjos sexuals. Finalment, també es parteix del fet que el sexe no determina necessàriament la identitat sexual del subjecte, és a dir, es deixa enrere la concepció conservadora i biologista que els homes han de sentir desig sexual per les dones i les dones pels homes.

L'elaboració d'aquestes recomanacions pretén contribuir a positivament la representació audiovisual d'aquestes persones i evitar-ne la discriminació per motius d'orientació sexual o d'identitat de gènere que avui en dia encara existeix als mitjans de comunicació. El que transmeten els mitjans de comunicació sovint és un reflex d'una construcció ideològica que acostuma a coincidir amb la dominant i majoritària i que, a la nostra societat, coincideix amb l'heteronormativitat. Tenint en compte que els mitjans de comunicació són transmissors de valors i que sovint allò que no apareix als mitjans sembla que no existeix, és important fer esforços per superar aquesta invisibilitat, ja que, d'una altra manera, aquesta invisibilitat esdevé un mecanisme repressiu, encara que no sigui intencionat.

Conscients que és una temàtica sovint poc coneguda, hem inclòs uns aclariments terminològics que permetran a les persones professionals utilitzar el llenguatge referit a les persones LGBT amb una major adequació i exactitud.

Aclariments terminològics:

Sexe: es refereix a una descripció biològica d'home i de dona, als trets físics, i no determina necessàriament el comportament del subjecte.

Gènere: es refereix a la identitat, les condicions, les funcions i les responsabilitats assignades a un sexe i a l'altre segons han estat constituïdes i definides per la societat i la cultura. El gènere no és estàtic ni innat, sinó que és una construcció sociocultural que ha anat variant i pot variar al llarg del temps.

Orientació sexual: implica una atracció emocional, romàntica, sexual i afectiva perdurable vers una altra persona. S'acostuma a parlar de tres orientacions sexuals diferents: heterosexualitat, homosexualitat i bisexualitat.

Identitat de gènere: és el sentiment de pertinença a un sexe o a un altre. No ha de coincidir necessàriament amb el sexe biològic del subjecte, i no té res a veure amb l'orientació sexual.

Heterosexual: persona que sent atracció sexual envers les persones de l'altre sexe.

Homosexual: persona que sent atracció sexual envers les persones del mateix sexe. Aquest terme té un origen mèdic: concretament, al segle XIX, quan l'homosexualitat era classificada com una malaltia mental; de manera que avui part de la comunitat LGBT no és partidària del seu ús i prefereixen les paraules "gai" o "lesbiana". A més a més, es considera que el terme invisibilitza les dones lesbianes.

Gai: home que sent atracció sexual i afectiva per altres homes.

Lesbiana: dona que sent atracció sexual i afectiva per altres dones.

Bisexual: persona que sent atracció sexual i afectiva envers persones de tots dos sexes.

Transsexual: persona que se sent del sexe oposat al qual pertany biològicament. Ser transsexual no implica tenir cap orientació sexual concreta (pot ser una persona transsexual homosexual, heterosexual o bisexual).

Home transsexual: persona que, en néixer, té els òrgans genitals i biològics corresponents al sexe femení, però psicològicament i vitalment se sent identificat amb el gènere masculí.

Dona transsexual: persona que, en néixer, té els òrgans genitals i biològics corresponents al sexe masculí, però psicològicament i vitalment se sent identificada amb el gènere femení.

Transvestit/transvestida: persona que actua i es vesteix amb roba de l'altre sexe però que no necessàriament desitja una reassignació de sexe, ja que pot sentir-se plenament identificat/ada amb el seu sexe de naixement.

Reassignació de gènere: procés a través del qual les persones que se senten del sexe oposat al qual pertanyen biològicament adquireixen el sexe adequat d'acord amb el gènere sentit. El procés pot incloure o no una cirurgia de reconstrucció genital. Si ens referim a la reassignació de sexe, el procés sí que inclouria la cirurgia.

Transgènere: persona que, tot i no sentir-se identificat/ada amb el seu sexe biològic, no desitja una adaptació completa al sexe contrari. La persona transgènere vol viure un rol diferent a l'assignat pel seu sexe de naixement, però vol mantenir el seu cos inalterable o parcialment alterat.

Família lesbiana: formada per dues mares lesbianes i les seves filles i fills.

Família gai: formada per dos pares gais i les seves filles i fills.

Homomaternitat: relació existent entre dues mares lesbianes i els seus fills i filles, derivada de la relació jurídica que comporta la filiació.

Homopaternitat: relació existent entre dos pares gais i els seus fills i filles, derivada de la relació jurídica que comporta la filiació.

Homoparentalitat: relació existent entre dues mares lesbianes o dos pares gais, i els seus fills i filles, derivada de la relació jurídica que comporta la filiació.

Homofòbia: aversió a l'homosexualitat o a les persones homosexuals. L'homofòbia va ser condemnada pel Tribunal Europeu dels Drets Humans el 1981 i pel Consell d'Europa el 1984.

Lesbòfobia: aversió al lesbianisme o a les dones lesbianes. Sovint s'incorpora dins del terme *homofòbia*.

Transfòbia: aversió a la transsexualitat o a les persones transsexuals.

1. Per una visibilització correcta

- **Evitar algunes associacions**

- Evitar relacionar, sistemàticament, les persones LGBT amb un ambient festiu i nocturn.
- Evitar presentar la condició de ser gai, transsexual, bisexual o lesbiana com si estigués connectada intrínsecament amb situacions promíscues, truculentes, de malaltia, de mort o de patiment.
- Evitar relacionar la promiscuïtat amb les persones LGBT, ja que el fet que una persona tingui relacions sexuals fora de la parella és independent del fet que aquestes relacions siguin amb una persona del seu mateix sexe o del sexe contrari.
- Evitar associar la manera de vestir amb l'orientació sexual o la identitat de gènere de la persona.
- Eludir la utilització de la imatge de les dones lesbianes com a figures erotitzades i objectes sexuals.
- Evitar associar l'orientació sexual d'una persona al VIH/sida, ja que el VIH/sida pot afectar totes les persones.
- Evitar associar la dona transsexual amb la prostitució, ja que aquesta associació pot portar a generalitzacions errònies.
- Evitar associar la dona lesbiana amb una dona estèril, ja que avui dia una dona pot ser mare independentment de la seva opció sexual.

- Evitar debats que denotin enfrontaments entre gais, lesbianes, bisexuals o transsexuals, i persones heterosexuales.

- **Superar estereotips**

- Cal oferir una imatge plural i diversa dels gais: sovint s'ha promogut la imatge del gai com un home blanc, jove i atractiu, amb un poder adquisitiu elevat i resident en una gran ciutat, una imatge exloent que no té en compte que hi ha gais de totes les edats, classes socials i ètnies.

- Cal promoure una imatge plural i diversa de les lesbianes, ja que tot i que no hi ha un estereotip establert, es tendeix a imaginar una lesbiana o bé com una dona poc atractiva, d'aspecte masculí i grollera, o bé, per contra, una dona molt atractiva i agraciada. Cal contribuir, doncs, a trencar aquest binomi.

- Cal reflectir una imatge plural i diversa dels homes i de les dones transsexuals. Els homes transsexuals han estat pràcticament invisibilitzats per complet, i les dones transsexuals pateixen una imatge estereotipada, que sovint arriba a la manca de respecte, relacionada amb l'exclusió social i la prostitució, i amb la medicalització.

- Cal evitar generalitzacions, com ara "els homes transsexuals tenen un aspecte molt viril i tenen molt de pèl"; "les dones transsexuals sempre van molt maquillades i amb talons"; "els gais són joves i atractius", i "les lesbianes són lletges", etc.

- Cal promoure que els mitjans expliquin que la identitat de gènere (sentir-se home o dona) i l'orientació sexual (sentir-se atret/a per homes o dones, és a dir, ser homosexual o heterosexual) són aspectes totalment diferents de l'ésser humà.

- Cal mostrar que la sexualitat és només un àmbit més de la vida de les persones LGBT, al costat de les vivències familiars, laborals, personals, etc., que té qualsevol persona.
- Cal evitar mostrar una imatge de les persones LGBT que només giri al voltant de la seva orientació sexual i/o de la seva identitat de gènere, ja que les persones LGBT tenen recorreguts vitals tan diversos com qualsevol persona heterosexual, però, a més a més, han de conviure amb l'estigma que socialment ha caracteritzat aquest col·lectiu.
- Cal mostrar que els fills i les filles de les famílies lesbianes o gais són lesbianes o gais en la mateixa proporció que els de les famílies heterosexuales.
- Cal difondre la imatge que les persones gais, lesbianes, bisexuals i transsexuals són “com les altres”, que no tenen ni més defectes ni més qualitats, i que n'hi ha en totes les professions i els estatus socials.
- Cal preservar la intimitat de les persones i tenir ben present que “sortir de l'armari”, és a dir, donar-se a conèixer públicament com a gai, lesbiana, bisexual o transsexual, és una opció individual i voluntària, i que cal respectar qui no vulgui fer-ho.
- Cal evitar l'espectacularització i la morbositat referida a les persones lesbianes, gais i, molt especialment, transsexuals.
- Cal il·lustrar les informacions sobre homosexualitat i transsexualitat amb material gràfic adequat, evitant utilitzar fotografies d'espectacles, eròtiques, pornogràfiques, morboses, marginals, etc., imatges que no representen correctament les persones LGBT i que n'alimenten els prejudicis socials existents.

- És important presentar la transsexualitat amb naturalitat i evitar-ne la visió compassiva, sensacionalista, paternalista, morbosa, frívola, sobreproteccionista, etc.
- Cal seleccionar, contrarestar i diversificar les fonts d'informació i consultar persones i/o col·lectius qualificats, especialitzats i de solvència contrastada a l'hora de donar una notícia relacionada amb persones LGBT.
- Els mitjans de comunicació audiovisual haurien de formar les persones professionals que tractin els temes relacionats amb les persones LGBT, ja que és important que coneguin la realitat d'aquestes persones. Cal que les persones professionals deixin enrere prejudicis i estereotips relacionats amb les persones LGBT.

2. Per superar la invisibilització

• Donar veu

- A les persones LGBT, en tant que protagonistes, perquè siguin ells i elles els qui opinin sobre la seva vida, i potenciar que siguin protagonistes també del seu discurs, ja que sovint lesbianes, gais, bisexuals i transsexuals apareixen als mitjans com a objectes sobre els quals opina la societat heterosexista.
- A les persones que representen entitats i associacions de LGBT, tant en informatius com en els programes de debat.

• Temes i espais

- Cal que els informatius es facin ressò de manera positiva de l'activitat i de les reivindicacions dels col·lectius LGBT, i que no es parli del col·lectiu únicament

quan hi ha la manifestació commemorativa del Dia de l'Orgull LGBT, o un altre esdeveniment similar, o quan hi ha una agressió homòfoba o transfòbica.

- Cal mostrar les persones i les famílies LGBT en qualsevol situació de la vida quotidiana (per exemple, en publicitat, mostrar dues mares donant el berenar als fills i les filles; en sèries o informatius, mostrar una parella de gais en una residència, etc.).

- Cal que des dels mitjans de comunicació es donin a conèixer els casos d'agressions homòfobes i de discriminacions per raó d'orientació sexual o d'identitat de gènere, i s'expliquin les possibilitats de denúncia i els recursos existents per fer-hi front.

- Cal que des dels mitjans s'informi dels casos d'assetjament (*bullying*) homòfob en el seu context per evitar-ne la simplificació, la banalització i la descontextualització. Cal oferir-ne les dades i els elements de contextualització que permetin entendre el problema i ajudin a reflexionar-hi.

- No s'ha d'incloure exclusivament la informació sobre LGBT en l'àrea de societat i/o successos.

- Cal positivament la imatge de les persones LGBT, mostrant-les com a persones tan vàlides com la resta, i no fer que la informació giri només al voltant de la seva orientació sexual o la seva identitat de gènere. Una bona manera d'aconseguir-ho seria exposar el fet que alguns personatges famosos de la història eren gais o lesbianes, o que a les cultures de l'antiguitat (Roma, Grècia, Egipte, Mesopotàmia, etc.) les relacions entre homes, o inclús el matrimoni, eren permeses i ben vistes, o mostrar la persecució que ha patit la comunitat LGBT històricament per part de les diferents religions, així com de règims polítics totalitaris.

- Cal donar visibilitat a les especificitats amb què es troben les persones LGBT en diversos àmbits de la vida: les dificultats afegides que tenen les persones grans quan han d'entrar en una residència; el rebuig amb què es troben, per la seva identitat de gènere, els homes i les dones transsexuals quan volen accedir a un lloc de feina i els obstacles als que s'han d'afrontar, els i les joves quan volen “sortir de l'armari”, etc.
- És recomanable que des dels mitjans es faci visible la xarxa de recursos i de serveis específics destinats a persones LGBT, tant els oferts des del món associatiu com des de l'institucional, com per part d'iniciatives privades.

3. Llenguatge verbal i iconogràfic

- En comptes de parlar d'homosexuals o de comunitat homosexual, és preferible parlar de lesbianes, gais i bisexuals, ja que l'ús d'un terme que pretengui incloure els tres grups sol comportar que s'invisibilitzin les lesbianes i les persones bisexuals.
- En parlar de transsexuals, es recomana parlar d'homes i de dones transsexuals, ja que, d'una altra manera, els homes transsexuals queden invisibilitzats.
- En parlar de transsexuals, sovint els mitjans es refereixen a l'home transsexual o a la dona transsexual en funció del sexe de naixement, en comptes de fer-ho en funció del gènere amb el qual s'identifica el subjecte. El gènere ha d'estar determinat per la mateixa persona en funció de la seva voluntat i no del sexe del seu naixement, al marge de consideracions legals i mèdiques.
- Cal evitar iconografia referent a expressions corporals i gestuals acompanyades d'un seguit de símbols (manera de vestir, colors, to de veu, etc.), utilitzada per mofar-se d'una persona o per expressar que és gai o lesbiana.

- Cal fer un esforç per suprimir l'homofòbia del llenguatge televisiu i radiofònic, especialment en els programes d'entreteniment, on és especialment freqüent.
- Cal estendre l'ús dels termes *homofòbia*, *lesbofòbia* i *transfòbia*, entesos com a aversió a gais, lesbianes i transsexuals, respectivament.
- Hi ha força expressions homòfobes arrelades al llenguatge quotidià que cal evitar des dels mitjans audiovisuals per tal de no reforçar-ne els estereotips ni estigmatitzar-los. En són alguns exemples:
 - L'expressió "*donar pel cul*", com a sinònim de degradar algú.
 - L'expressió "*mariconada*", per dir que una cosa és insubstantial.
 - L'expressió "*maricón*" o "*mariquita*", per dir que una persona no és capaç de fer alguna cosa.
 - L'expressió noi "*efeminat*", "*amanerat*" o "*nenaza*", per referir-se a un home que té comportaments o gestos femenins.
 - Les expressions "*bollera*", "*marimacho*" o "*camionera*", quan es vol referir a una dona que vesteix masculinament.
 - Les expressions "*travelo*", "*transvestit*" o similars, per referir-se a una persona transsexual.
- Evitar fer servir acudits que poden resultar ofensius o poden reforçar estereotips, o que es burlin o utilitzin el qüestionament de l'opció sexual com una forma d'atacar o de deslegitimar algú.
- Parlar de "reassignació de sexe o de gènere" i no de "canvi de sexe", ja que una persona transsexual considera que sempre ha estat un home o una dona.
- Evitar utilitzar el terme "tractament per reorientació sexual" quan es vol dir "tractament de reassignació de sexe o de gènere". Els tractaments per reorientació sexual (també coneguts com a teràpia reparativa o teràpia de conversió)

es refereixen als esforços mèdics per canviar l'orientació sexual d'una persona, és a dir, entén que l'orientació sexual homosexual és una malaltia i vol curar-la. Aquesta concepció prové del segle XIX i va ser estesa pel nazisme. A més a més, les pràctiques mèdiques que s'utilitzaven —i que encara s'utilitzen— estan relacionades amb teràpies reparatives amb electroxocs, actualment penades per la comunitat científica.

LLISTA D'ENTITATS, ASSOCIACIONS I ORGANITZACIONS DEL FÒRUM

- Agència Catalana del Consum (ACC)
- Atenció i Investigació de Socioaddiccions (AIS)
- Asociación de Usuarios de la Comunicación (AUC)
- Associació Promotora de l'Orientació del Consum de la Gent Gran (PROGRAM)
- Associació Canal Comunica
- Associació Centre Català d'Addiccions Socials (ACENCAS)
- Associació Cultural Fallaires d'Isil
- Associació de Consumidors de la Província de Barcelona (ACPB)
- Associació de Disminuïts Físics d'Osona (ADFO)
- Associació de Jubilats i Pensionistes 1978 de la Província de Tarragona
- Associació de Mestres Rosa Sensat
- Associació per a la Informació dels Consumidors (ASSIC)
- Associació Món Comunicació
- Associació Sant Tomàs (PARMO)
- Associació Tarraco de Protecció als Consumidors i Usuaris de la Província de Tarragona (ATPCU)
- Associació Veus Diverses
- Càtedra UNESCO Dones, Desenvolupament i Cultures de la Universitat de Vic (UVIC)
- Centre d'Estudis Interdisciplinaris de la Dona de la Universitat de Vic (UVIC)
- Col·legi de Pedagogs de Catalunya (COPEC)
- Col·legi de Periodistes de Catalunya (demarcació de Girona)
- Col·legi de Periodistes de Catalunya (demarcació de Lleida)
- Col·legi Oficial de Psicòlegs de Catalunya (COPC)
- Col·legi Professional de l'Audiovisual de Catalunya (CPAC)
- Confederació de la Comissió Obrera Nacional de Catalunya (CCOO)
- Consell de Col·legis de Diplomats en Infermeria de Catalunya
- Consell Nacional de Dones de Catalunya (CNDC)
- Consorci Digital Mataró – Maresme

- Coordinadora d'Usuaris de la Sanitat: Salut, Consum i Alimentació
- Departament d'Educació. Direcció General de l'Educació Bàsica i el Batxillerat
- Departament d'Estudis de Comunicació de la Universitat Rovira i Virgili (URV)
- Departament de Comunicació Audiovisual i de Publicitat I de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)
- Departament de Filologia Catalana i Comunicació Audiovisual de la Universitat de Lleida (UdL)
- Departament de Pedagogia de la Universitat de Girona (UdG)
- Departament de Pedagogia de la Universitat Rovira i Virgili (URV)
- Departament de Comunicació de la Universitat Pompeu Fabra (UPF)
- Departament de Psicologia i Pedagogia de la Universitat de Lleida (UdL)
- Drac Màgic
- Escola de Ciències de la Salut de la Universitat de Vic (UVIC)
- Escola Superior de Cinema i Audiovisuals de Catalunya (ESCAC)
- Escola Universitària de Realització Audiovisual i Multimèdia (ERAM)
- Estudis d'Educació Social de la Universitat de Vic (UVIC)
- Facultat d'Educació de la Universitat de Vic (UVIC)
- Facultat d'Empresa i Comunicació de la Universitat de Vic (UVIC)
- Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat de Lleida (UdL)
- Facultat de Comunicació Blanquerna de la Universitat Ramon Llull (URL)
- Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'Esport Blanquerna de la Universitat Ramon Llull (URL)
- Federació d'Associacions de Gent Gran de Catalunya (FATEC)
- Federació d'Associacions de Pares d'Alumnes de Catalunya (FaPaC)
- Federació de Cooperatives de Consumidors i Usuaris de Catalunya (FCCUC)
- Federació de Moviments de Renovació Pedagògica de Catalunya (FMRPC)
- Fundació del Món Rural
- Fundació Museu del Cinema. Col·lecció Tomàs Mallol
- Grup d'Entitats Catalanes de la Família (GEC)
- Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de Barcelona (ICE)
- Institut Municipal d'Educació i Treball (IMET)

- Lliga contra el càncer de les comarques de Tarragona i de les Terres de l'Ebre
- Mitjans. Xarxa d'Educadors i Comunicadors
- Observatori de les Dones en els Mitjans de Comunicació
- Observatori Europeu de la Televisió Infantil (OETI)
- Observatori sobre la Cobertura de Conflictes als Mitjans de Comunicació
- Òmnium Cultural (Delegació Ponent-Lleida)
- Organització de Consumidors i Usuaris de Catalunya (OCUC)
- Productora d'Emissions de Ràdio, SL
- Programa per al col·lectiu gai, lesbiana i transsexual del Departament d'Acció Social i Ciutadania
- Ràdio Municipal de Vilablareix
- Sies.TV
- Sindicat de Periodistes de Catalunya (SPC)
- Spectus. Educació i Mitjans de Comunicació
- Teleduca, Educació i Comunicació, SCP
- Teleespectadors Associats de Catalunya (TAC)
- Televisió de Girona
- Unió de Consumidors de Catalunya (UCC)
- Unió General de Treballadors de Catalunya (UGT)
- Unió Intercomarcal de les Comarques Tarragonines de CCOO
- Unió Sindical Obrera de Catalunya (USOC)
- USTEC-STEC
- Vilaweb Mollerussa
- Xarxa Audiovisual Local (XAL)

Fòrum
d'entitats de
persones usuàries
de l'audiovisual

Sancho de Àvila, 125-129 - 08018 Barcelona
Tel. 93 557 50 00 Fax 93 557 50 01
www.cac.cat - forum.cac@gencat.cat
